

УДК 342.7

МИХАЙЛОВСЬКИЙ В.І.

МІСЦЕ ОМБУДСМАНА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено аналізу діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в забезпеченні гарантованих Конституцією України прав і свобод, що входять до адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, міграція, внутрішні переселенці, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, омбудсман.

Статья посвящена анализу деятельности Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека в обеспечении гарантированных Конституцией Украины прав и свобод, входящих в административно-правовой статус внутренне перемещенных лиц.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, миграция, внутренние переселенцы, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, омбудсмен.

The article is devoted to the analysis of the activity of the Ukraine Parliamentary Commissioner for Human rights in ensuring the rights and freedoms included in the administrative and legal status of internally displaced persons guaranteed by the Constitution of Ukraine.

Key words: internally displaced persons, migration, internal migrants, Ukraine Parliamentary Commissioner for Human rights, ombudsman.

Вступ. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсман) є рушійною силою у формуванні, розвитку та забезпеченні захисту прав і свобод людини й громадянина. Омбудсман посідає важливе місце в здійсненні ефективного контролю з боку парламенту України за дотриманням прав і свобод осіб, які перебувають на території України, та її громадян на всій території земної кулі. З огляду на становище, у якому перебувають внутрішні переселенці, та потреби в забезпеченні прав і свобод цих осіб, що входять до їхнього адміністративно-правового статусу, необхідно зазначити, що дотримання положень Конституції України шляхом контролю за правомірністю діяльності органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими й службовими особами з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має досить важливе практичне та теоретичне значення. На підставі цього в теорії права виникає велика зацікавленість щодо дослідження цієї проблематики, зокрема, серед таких науковців, як Є. Гетьман, О. Косілова, Н. Лата, О. Майданник, О. Томкіна та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо забезпечення адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб на території незалежної України.

Результати дослідження. Стосовно становлення інституту омбудсман в літературі вказується, що потреба в запровадженні органу, який був би покликаний забезпечити дотримання законів і статутів, уперше виникла в 1713 році, коли Карл XII своїм законом створив у Швеції Королівського омбудсман. Згодом, а саме в 1809 році, повноваження Уповноваженого з прав людини були закріплені в Конституції Швеції. Зазначена подія стала точкою відліку в поширенні посади омбудсман на міжнародній арені.

Так, з прийняттям у 1996 році Конституції України в нашій державі відбувається стрімке створення нових органів та інституцій, що зумовлює докорінне перетворення державного будівництва країни. Їх діяльність неможлива без функціонування незалежного й деполітизованого

органу, що покликаний захищати конституційно закріплені права та свободи людини й громадянина. Зокрема, у 1998 році до Конституції України було додано положення, які передбачали створення інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Водночас правовий статус омбудсмана закріплено в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», у якому вказується, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини на постійній основі здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини й громадянина на всій території України, а також передбачений механізм реалізації його повноважень.

З огляду на положення Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року [1] омбудсман із метою дотримання покладених на нього функцій наділений широким обсягом повноважень, зокрема:

- невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, іншими керівниками органів публічної влади та об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими й службовими особами;

- бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших колегіальних органів;

- звертатись до Конституційного Суду України з поданням тощо.

Також із метою більш ефективної діяльності щодо забезпечення парламентського контролю в певній сфері забезпечення прав і свобод людини й громадянина омбудсман наділений повноваженнями з призначення представника, який безпосередньо підкорюється Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини та здійснює свою діяльність у межах делегованих йому повноважень, визначених завдань і функцій.

Зокрема, такі правові повноваження передбачені в статті 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України; організація діяльності й межі повноважень представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини регулюються Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке затверджується Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [1]. Як бачимо, омбудсман наділений широким колом повноважень, що дає йому змогу дотримувати, захищати гарантовані конституцією права й свободи кожного на території України, а права та свободи громадян України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини покликаний захищати незалежно від їх місця знаходження.

Однак існують випадки, коли забезпечення конституційних прав і свобод особи потребує особливої уваги. Так, проведення антитерористичної операції на Сході України та тимчасова окупація Автономної Республіки Крим призвели до виникнення за різними оцінками понад 1,7 мільйона осіб, які змушені покинути свої домівки в межах незалежної України. Внутрішньо переміщені особи з моменту переселення стикаються з різними проблемами, які не завжди можливо вирішити без використання правових засобів впливу з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Зазначена кількість внутрішньо переміщених осіб на території України була оприлюднена керівником Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Пан Б. Крикливенко у своїй доповіді розповідає про оцінку стану забезпечення в Україні прав людей з обмеженими можливостями, зокрема, після окупації Автономної Республіки Крим та розв'язання воєнного конфлікту. Варто зазначити, що така діяльність Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини сприяє забезпеченню правового статусу внутрішньо переміщених осіб шляхом донесення до міжнародної спільноти інформації про правове становище внутрішніх переселенців в Україні.

Також Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини займає активну позицію щодо нерозголошення конфіденційної інформації про осіб, які набули відповідним чином правового статусу внутрішньо переміщеної особи. Так, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло звернення про розголошення персональних даних внутрішньо переміщених осіб шляхом розміщення на інформаційних стендах відомостей про місце проживання 36 внутрішніх переселенців. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений ВРУ з прав людини) у межах своїх повноважень звернувся до суду для захисту прав внутрішньо переміщених осіб. На підставі цього судом було розглянуто справу за фактом адміністративного правопорушення та притягнуто винних осіб до відповідальності (у вигляді накладення штрафу).

Важливе місце в забезпеченні адміністративних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб має дотримання прав неповнолітніх внутрішніх переселенців. Так, омбудсманом проаналізовано практику взяття на облік неповнолітніх внутрішніх переселенців, переміщення яких відбулось без супроводу законних представників, та встановлено низку випадків, коли територіальними органами соціального забезпечення здійснюється відмова щодо взяття на облік неповнолітніх переселенців, у зв'язку із чим маленькі громадяни України, які й так опинились у складній життєвій ситуації, залишаються без відповідного соціального захисту держави, на що було винесено подання.

Під час своєї діяльності Уповноважений ВРУ з прав людини звертає особливу увагу на стан соціального забезпечення внутрішніх переселенців. Адже до Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини надходять звернення громадян щодо неправомірності призначення єдиної банківської установи для здійснення виплат внутрішньо переміщеним особам. З огляду на положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 14 березня 2016 року № 167 встановлено, що з 1 травня 2016 року призначені внутрішньо переміщеним особам пенсії, усі види соціальної допомоги та компенсації, довчні державні стипендії, що здійснюються за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів, виплачуються через рахунки та мережу установ і пристроїв публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України». У разі відмови такі виплати припиняються [2]. Це положення порушує право особи на незалежний вибір банківської установи, через яку особою буде реалізовано право на отримання соціального забезпечення. На підставі чого Уповноваженим ВРУ з прав людини було проведено зустріч із керівництвом АТ «Ощадбанк» та досягнуто домовленостей щодо здійснення як винятку обслуговування працівниками АТ «Ощадбанк» мало мобільних осіб із числа внутрішньо переміщених осіб шляхом виїзду за місцем їх проживання.

Неодноразово до Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини надходять звернення щодо потреби вирішення проблеми розрахунку виплати щомісячної адресної допомоги на проживання. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 року № 505 працездатні мають право на допомогу в розмірі 442 грн, непрацездатні – 884 грн, граничний розмір такої допомоги на родину – 2 400 грн [3]. Під час моніторингу зазначеної ситуації Уповноваженим ВРУ з прав людини було встановлено недосконалість методики розрахунку щомісячної адресної допомоги в разі непрацевлаштування працездатних членів сім'ї, що особливо негативно позначається на родинях, у складі яких є діти та непрацездатні особи. У зв'язку із цим до Міністерства соціальної політики України було направлено подання Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо вдосконалення механізму визначення розміру щомісячної адресної допомоги сім'ям внутрішньо переміщених осіб. Міністерством соціальної політики України розроблено проект змін до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, у якому, зокрема, пропонується підвищити розмір грошової допомоги на 21,5–146,9%. Однак Міністерством фінансів України проект змін не погоджено з посиланням на відсутність коштів.

Необхідно звернути увагу на співробітництво Уповноваженого ВРУ з прав людини з міжнародними й громадськими організаціями у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, що істотно покращує їх адміністративно-правовий статус. Секретаріатом Уповноваженого ВРУ з прав людини спільно з Данською радою з питань біженців, проектом Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні», «Прифронтна інспекція», громадською організацією «Фундація 101» проведено низку моніторингових візитів із метою дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб.

Представниками Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини під час міжнародних зустрічей обговорюються ситуації з дотримання прав людини в державі, а також проблеми, що постали перед Україною у зв'язку з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим і проведенням антитерористичної операції на Сході України. На підставі зустрічей сторони домовляються про надання Україні гуманітарної допомоги, а також розробляються й проводяться тренінги. Під час тренінгів учасники ознайомлюються з міжнародними стандартами забезпечення прав людини, вивчають шляхи подолання гендерної нерівності й дискримінації. Водночас представники Уповноваженого ВРУ з прав людини активно беруть участь у різних конференціях, форумах і круглих столах. На таких заходах обговорюються стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, статистичні дані розселення переселенців в Україні, шляхи подолання виму-

шеної внутрішньої міграції, вирішуються завдання забезпечення правового статусу переселенців, розробляються пропозиції та рекомендації органам державної влади.

Висновки. Таким чином, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини посідає досить важливе місце в забезпеченні адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб. З аналізу діяльності омбудсмана в цій сфері стає зрозуміло, що Уповноважений ВРУ з прав людини активно реалізовує свої повноваження щодо здійснення парламентського контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Однак на підставі того ж аналізу діяльності омбудсмана необхідно зазначити, що той обсяг звернень і проблем, які існують у внутрішньо переміщених осіб, неможливо вирішити без збільшення штату як безпосередньо в Секретаріаті Уповноваженого ВРУ з прав людини, так і на місцях у різних куточках країни.

Список використаних джерел:

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2016 року № 167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/167-2016-%D0%BF>.

3. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 505 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>.